

Social Constructionism in Psychology and the Social Sciences

Forskerkursus, Kystgården, Nyborg, 18.-23. juni, 1998

“the good thing about reality is that it is the only place where you can have a good steak”
Woody Allan

Referat af Claus Elmholt
Psykologisk institut, Aarhus Universitet

Det er tirsdag den 18. juni sidst på eftermiddagen. Danmark spiller sin første puljekamp mod Syd-Afrika, og jeg sidder i et IC3 tog på vej til kursuscentret “Kystgården” i Nyborg for at deltage i et fem dage langt forskerkursus om socialkonstruktionisme i psykologi og de sociale videnskaber.

Kurset er arrangeret af Center for Kvalitativ Metode Udvikling i samarbejde med Forskerakademiet, på initiativ af Steinar Kvale og Lisa Warhuus, som arbejder på et ph.d projekt om socialkonstruktionisme i psykoterapi, begge Psykologisk Institut, Aarhus Universitet. Steinar som længe har interesseret sig for postmodernisme, socialkonstruktionisme, ikke-skolastisk læring, og kvalitativ metode, forsøgte allerede i 1994 at stable et tilsvarende kursus på benene, som måtte aflyses på grund af for få tilmeldinger. Siden er interessen for socialkonstruktionisme vokset kraftigt, og dette kursus er som følge heraf fuldt overtegnet.

Kursets hovedforelæsere er Kenneth Gergen og Sheila McNamee, som Lisa studerede hos under sit ph.d udlandsophold, begge fra USA. Kenneth Gergen er Professor i Psykologi ved Swarthmore College, og en af de centrale kræfter bag udviklingen af socialkonstruktionisme inden for psykologi. Hans nyeste bog *Realities and Relationships* (Harvard University Press, 1994) er oversat til dansk (*Virkelighed og Relationer*), og udgivet på Dansk Psykologisk Forlag. Sheila McNamee er professor i kommunikation ved New Hampshire universitet, og forsker i socialkonstruktionismens praktiske implikationer inden for organisationer og psykoterapi. Sheila har sammen med Kenneth Gergen redigeret bogen *Therapy as Social Construction* (Sage Publication, 1993), og de har endnu et fælles værk, *Relational Responsibility*, under udgivelse på Sage Publication.

Endelig når jeg frem til Kystgården, som ligger smukt med udsigt til Storebælt og broen. Indenfor i dagligstuen sidder de fleste af deltagerne, klogt ankommet i god tid før fodboldkampen. Efter en bid mad er det tid til en præsentation, som foregår ved, at vi kort interviewer hinanden to og to, og fremlægger hverandres historier. Det viser sig hurtigt, at der er en mangfoldighed af projekter og perspektiver tilstede på kurset. Hovedparten af deltagerne er danske ph.d studerende med forskningsprojekter inden for psykologi, kommunikation, sociologi og politik, men også Nepal, Sverige, Indien og Belgien er repræsenteret. Nogle er lige gået i gang med deres ph.d, mens andre næsten er færdige. Nogle arbejder ud fra et socialkonstruktionistisk perspektiv, og andre kender det kun overfladisk. Nogle er begejstrede, og ser mange muligheder i socialkonstruktionismen, mens andre er mere kritiske. Kort sagt “a multiplicity of voices” for at bruge et socialkonstruktionistisk udtryk, der

- hvis det oversættes til - dansk kommer til at lyde lige lovlig skizzofrent, hvorfor det får lov at stå på engelsk.

Kenneth Gergen starter fredagen med en introduktion til socialkonstruktionismen, som er program-sat til to timer, hvilket dog trækker ud til 1½ dag, uden at det af den grund bliver kedeligt. Kenneth driver på med en meget dynamisk, og dialogisk undervisningsform, hvor han bruger hele rummet, og gentagne gange inviterer til aktiv deltagelse. Som socialkonstruktionist kan han jo dekonstruere antagelsen om, at jo mere kedelig en forelæsning er, desto højere er det videnskabelige niveau.

Introduktionen starter med en videnskabshistorisk beskrivelse af den logiske empirisme og positivismens udvikling og påvirkning af vores måde at drive videnskab på. I forlængelse heraf kritiseres antagelserne om naturlige klasser og korrespondance, hvilket fører til en del indvendinger. En argumenterer for, at Gibsons teori om affordances i den rå natur, er naturlige og ikke sociale konstruktioner, hvilket Kenneth afviser ud fra en argumentation om, at Gibsons teori om affordances er en social konstruktion bygget på den empiristiske model. Denne lille ordveksling giver en forsmag på, at nogle diskurser er ganske svære at føre som følge af forskellige filosofiske udgangspunkter.

Kenneth fortsætter med en gennemgang af den kritik, der fra forskellige kanter er rejst mod den logiske empirisme og positivismen. Den ideologiske kritik, der peger på, at forskerens resultater styres af hans ideologi og værdier, den feministiske historie om det dominerende æg og den dominerede sæd, Foucault's teori om magt - vidensrelationer, og litteraturkritikken, som munder ud i Derrida's poststrukturalisme, hvor hele fundamentet bag sproget brydes ned, hvorfor det eneste der er tilbage, er et selvrefererende binært sprogsystem, hvor tegn refererer til andre tegn. Den sociale kritik befrier sproget fra teksten og indlejrer det i social handling. Viden, sandhed og mening opfattes som lokalt situeret i sociale sprogspil. Ingen af disse forskellige kritiske ryster er identiske med socialkonstruktionismen, men de har alle inspireret og påvirket socialkonstruktionistisk teori.

Forelæsningerne veksler med gruppeøvelser et par gange hver dag, hvor vi i smågrupper arbejder med forskellige stillede opgaver. Denne dag er opgaverne at lave en ideologikritik af Kelly's konstruktivistiske psykologi samt at lave en dekonstruktion af en artikel fra Times Magazine om bestikkelse.

Efter aftensmaden præsenteres et par udvalgte deltagerprojekter. Thomas Ellegaard fremlægger sit ph.d projekt om sociale og kulturelle forskelle i børns liv i moderne daginstitutioner, som han lige er startet på, og Sandra Kensen fremlægger sit Post-Doctorale projekt, der undersøger, hvordan narrativer konstrueres i lokale demokratiske processer. Det er spændende projekter, og lærerigt for alle at diskutere ud fra konkrete problemer og overvejelser.

Næste morgen tager Kenneth den filosofiske grundlagsdiskussion op igen, i stedet for at gå videre til de praktiske implikationer af et socialkonstruktionistisk perspektiv, som det oprindeligt var programsat. Efter en kort forelæsning bliver vi bedt om at gå i grupper og udarbejde nogle kritiske spørgsmål til socialkonstruktionismen. Mange af de spørgsmål, der kommer op, angår den ontologiske tavshed i socialkonstruktionismen og implikationerne af dette standpunkt. Den efterfølgende diskussion, anført af en argumentationsstærk Århus-gruppe, kommer derfor i høj grad til at dreje sig om eksistensen af borde, stole, kopper, ja sågar den splinterny Storebæltsbro bliver brugt som et argument for en mere håndfast realisme. Denne diskussion om fænomeners fundamentale eksistens, er ud fra socialkonstruktionistisk metateori, som jo er ontologisk stum, ikke særlig interessant. De to diskursers forskellige filosofiske standpunkter gør, at diskussionen ikke er særlig konstruktiv. Det

er dog svært interessant, at selv en kapacitet inden for feltet som Kenneth Gergen, for mig at se, har svært ved overbevisende at besvare en række spørgsmål vedrørende følelser, kropslig viden og fænomenologisk oplevelse ud fra sit socialkonstruktionistiske perspektiv.

Om eftermiddagen går Sheila på scenen for første gang og taler om implikationerne af et socialkonstruktionistisk perspektiv. Hun argumenterer for at socialkonstruktionisme er et godt værktøj til at dekonstruere og destabilisere selvindlysende og rigide systemer, teorier, metoder. Derpå rejser hun spørgsmålet om socialkonstruktionismens muligheder for at komme videre fra den fundamentale kritik, og skabe noget nyt. Hun argumenterer for, at teorier baseret på socialkonstruktionistisk metateori må have multiplicitet, polyvokalitet, relationel ansvarlighed og løbende selvkritisk refleksion som centrale ingredienser.

Hver eftermiddag er der afsat en time, hvor kursusedtagerne har mulighed for at få konsultation omkring deres projekter, ved Sheila, Steinar eller Kenneth. De fleste benytter sig af denne mulighed for at få vejledning af en erfaren fagperson, omkring udvalgte problemstillinger i deres projekter.

Det er lørdag aften, og nogen benytter lejligheden til at cykle en tur ind til Nyborg og gå på bar, andre får sig et spil pítanque, et glas rødvin og en socialkonstruktionistisk diskussion på trappen foran Kystgården, samt nyder det for en gang skyld det gode vejr.

Søndag morgen holder Steinar en forelæsning om det psykoanalytiske interview som kvalitativ forskning. Han peger på det paradoks, at psykoanalysen stort set ikke tages alvorlig som metode i moderne akademisk psykologi, og det på trods af at en stor del af vores psykologiske indsigter er vokset ud af psykoanalysen. I sit oplæg skelner han mellem det psykoanalytiske interview som metode, og den psykoanalytiske teori som ikke behandles. Han argumenterer for at det psykoanalytiske interview kan være et værdifuldt metodisk redskab, som bør tages alvorligt, udvikles og bruges i moderne forskning. Steinars forelæsning giver en spændende vinkel på psykoanalysen, som afføder mange kritiske og interessante spørgsmål.

Om eftermiddagen fortsætter Sheila sin forelæsning fra dagen før, om de praktiske implikationer af et socialkonstruktionistisk perspektiv, med fokus på forskningsmetoder. Hun argumenterer for, at vi generelt skal være meget mere åbne, fleksible og kreative i vores forskning. Der er ikke nogen enkel rigtig vej eller sandhed, og forskeren kan ikke undgå en værdiladet relation til sit forskningsprojekt. Derfor bør vi bruge multiple forskningsstrategier og gå i dialog med vores forskningsobjekter. Formålet med forskning, mener Sheila, bør være at skabe nye diskurser. Dette leder frem til en præsentation af begrebet om transformative dialoger som en metode til forandring. Transformativ dialog sker ved, at deltagerne tager andre "voices" end dem, de normalt bruger, på sig og derved ændrer dialogen.

Mandag formiddag holder Kenneth og Sheila en fælles forelæsning, hvor begrebet om transformativ dialog uddybes og diskuteres, og begrebet relationel ansvarlighed præsenteres. Relationel ansvarlighed gør op med den vestlige individualisme, og placerer ansvaret, ikke i dig eller mig, men i relationen imellem os. Formiddagen afsluttes med en spændende gruppeøvelse, hvor vi finder eksempler på transformative dialoger, vi har deltaget i, og diskuterer hvordan de faciliteres.

Eftermiddagen starter med en forelæsning, af Lisa Warhuus om socialkonstruktionistisk psykoterapi. I en socialkonstruktionistisk tilgang til terapi er klienten ekspert, vel at mærke på sin historie. Terapeuten ved *hvordan* i terapien, men ikke *hvad*. Derfor er den primære forholdemåde at stille

“not knowing” spørgsmål. Fleksibilitet og samarbejde er nøglebegreber i terapien, hvor forandringerne skabes ved, at klient og terapeut co-konstruerer en “reframing” eller “rewriting” af klientens narrativ. Den socialkonstruktionistiske tilgang til terapi har mange lighedspunkter med systemisk familierapi, som dog er en anelse mere ekspertorienteret og fokuseret på forandring, ifølge Kenneth. Det er spændende at høre om socialkonstruktionisme i terapi, som vel nok er det område inden for psykologien, hvor man er kommet længst med en decideret anvendelse af socialkonstruktionismen.

Kenneth afslutter eftermiddagen med en kort forelæsning, hvor han angriber den akademiske diskurs for at være kedelig, aggressiv og defensiv. Kenneth udfordrer ved at sige, at det ikke behøver at være på denne måde, og giver grupperne til opgave at lave et kreativt indslag til aftenens gallamiddag, hvor en alternativ form for diskurs anvendes. Grupperne har kun en lille time til at forberede deres indslag, og det taget i betragtning, er det en række imponerende kreative og sjove indslag, der kommer ud af anstrengelserne. En gruppe har lavet en vanvittig morsom parodi på en socialkonstruktionistisk terapi, og en anden gruppe et skuespil, i form af et ufuldstændigt narrativ om kurset, som fyldes ud af replikker publikum har skrevet. Det resulterer blandt andet i, at Steinar må udbryde “I’am constructed therefore I’am”.

Det er en rigtig hyggelig aften, med god mad, underholdning og de obligatoriske taler, hvor man siger tak til hinanden for det ene og det andet. Festen fortsætter til langt ud på morgenen, med snak, dans, rødvin og sågar natlig badning i Storebælt.

Formiddagens forelæsning er mest en opsummering og uddybning af de emner, vi har været igennem i løbet af ugen. Det eneste nye emne der kort tages op er en diskussion af selvet ud fra en relationel ontologi. Henimod middag begynder folk at drysse afsted. Lidt ærgerligt for eftermiddagens evaluering, at ikke alle er tilstede, men det er vel forståeligt, at folk er ved at være fyldt op efter fem hele dage med forelæsninger.

Evalueringen tager udgangspunkt i en kort samtale, hvor vi to og to interviewer hinanden om, hvad vi særligt har hæftet os ved under kurset. Det generelle indtryk, som vokser frem er, at kurset har været spændende og udbytterigt. Det har været godt med “multiple voices” hos både deltagerne og i panelet, hvor det fremdrages, at Steinar har været kapaciteten inden for metode, Sheila med det praktiske perspektiv, og Kenneth med filosofien, og at de har været gode til at supplere hinanden.

Kurset slutter midt på eftermiddagen, og vi spredes for alle vinde efter at have tilbragt fem meget spændende dage sammen på det smukke Fyn. Fem dage med “multiple voices”, som har påvirket os alle, fremtiden må vise hvordan.